

emular. Militant pacífic, però incommovible en les seves fermes conviccions en defensa dels drets nacionals i lingüístics de la nostra terra. Però poc m'imaginava llavors que acabaríem tenint una llarga i bona amistat.

De caràcter tímid tots dos (ell més dolç, jo més esquerp), sempre tindrè present que, el dia de la meua primera classe professada a la Facultat, jo estava un bon xic exaltat i no poc nerviós. I va ser ell qui m'acompanyà, per donar-me ànims, fins a la porta de l'aula. No recordo, però, si em va haver de donar una petita empenta perquè hi entrés! Però el cert és que la seva companyia i proximitat, en aquesta avinentesa i en d'altres que ens deparà la vida, em va ajudar molt.

Ja va ser motiu de gran satisfacció per a mi, ufanós de la meua humil condició de *penene* (professor no numerari) de tenir en comú amb ell el mateix despatx una bona colla d'anys. A més, veïns com érem a Barcelona, també vam compartir cotxe en les nostres anades i tornades a la Facultat durant molts cursos de coincidència horària.

És normal, doncs, que tinguéssim ocasió de parlar de moltes i molt variades qüestions. Unes converses, en les quals jo vaig tenir l'oportunitat d'aprendre molt de la seva amplíssima cultura i gran erudició. Recordo amb admiració com se sabia de cor una extraordinària munió de poesies, de bones i ben triades poesies; en llatí i en català. Però, a ell, l'embadalia especialment el numen poètic de Carles Riba, de qui esdevingué exhaustiu biògraf i un dels principals especialistes en l'obra de l'eximi poeta. *Les Elegies de Bierville*, me les havia recitades senceres manta vegada i sempre amb punyent emoció pujant i baixant per l'Arrabassada... Però també era capaç de recitar, sense la mínima dubitació, llargs versos del diví Virgili, de l'excels Ovidi, de l'exaltat Catul.

I, sempre preocupat per la bona salut de la nostra llengua, que ell conreà tothora exemplarment, ens oferí, fins al postrem alè, uns articles modèlics, de forma i de contingut, publicats últimament a la premsa periòdica sobre qüestions lingüístiques diverses i preocupants. Els dos darrers, apareguts encara dues setmanes després de la seva mort; en l'últim donava les gràcies a tots els qui havien tingut cura d'ell els dies finals.

Uns pocs amics encara vam poder acomiadar-nos del nostre estimat Jaume en les seves hores extremes, a les quals va arribar amb fort ànim, exemplar coratge i ferma força d'esperit.

Bona mors est ostium bonae uitae fou un dels mil proverbis lul·lians editats per Jaume Medina. No dubto que el dia 11 de març de 2023 Jaume traspassà la porta que duu a la vertadera existència. Ell creia fermament en aquesta vida perdurable i alguns concordem amb ell en aquesta convicció. Confiem, doncs, que el Cel ens permeti de retrobar-nos.

Jesús ALTURO I PERUCHO
Universitat Autònoma de Barcelona

VIRGIL ANI
(Bucarest, 1934 - Barcelona, 2023)

Amb motiu de la jubilació del septuagenari professor Virgil Ani, l'any 2004 la Universitat de Barcelona va voler-li dedicar l'*Anuari de Filologia*.¹ Malgrat la brevetat del primer escrit («Uns mots per a en Virgil Ani»), menys de vint línies, la professora Lídia Anoll hi copsava magistralment la magnitud del personatge, tot destacant-ne el tarannà senzill d'home planer que traspuaava confiança i seguretat, però, a l'ensem, el temperament apassionat, curull de força i convicció, que exhibia en tot el que explicava. Anoll també el qualificava d'erudit envejable que, tanmateix, no

1. *Anuari de Filologia* (2004), Volum XXVI, Secció G, Núm. 4.

estava «fet per als oripells, per a les aparences, siguin de la classe que siguin, i això té quelcom de fascinator». Aquest tipus de fascinació és la que em va envair el setembre de 1996 durant la primera classe de Llengua romanesa a l'aula 2.1 de la Facultat de Filologia. En aquell moment, ni tan sols tenia clar el nom d'un professor que, en la meua profètica ignorància, havia estraftat als apunts com a "Virgili", el poeta que guiava Dante per Infern i Purgatori; llavors, encara no sabia que en Virgil Ani havia nascut a Bucarest el 16 de març de 1934, ciutat on el 1957 s'havia llicenciat en Filologia Romànica, especialitat en Llengua i literatura italiana.² Tampoc no podia tenir notícia que, pocs anys després, havia entrat com a professor de llengua i literatura italianes en aquella mateixa universitat (1964-1991), tasca que va combinar amb classes de llengua italiana a tres institucions més de la capital: la Universitat Cultural Científica (1960-1990), l'Istituto Italiano di Cultura (1965-1989) i la Scuola Italiana Aldo Moro (1989-1992); amb aquests antecedents, no és estrany que, entre 1990 i 1991, s'encarregués de dirigir un programa de llengua italiana per a la Televisió Romanesa. Així mateix, un cop establert a Barcelona, va ser pioner en la introducció del romanès al sistema universitari català, gràcies als cursos extraacadèmics de llengua i literatura romaneses (1992-1994) que va impartir a la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona, amb tant d'èxit que la tardor de 1994 es va decidir incorporar-los en els estudis reglats de l'esmentada Facultat; aquests cursos, al seu torn, també van fer forrolla entre l'alumnat fins al punt que, després de reiterades peticions al Deganat, l'any 1996 es va crear, al costat de Llengua romanesa i Literatura romanesa, un tercer curs de Comentari de textos romanesos. A part de la seva tasca docent a l'*Alma mater* barcelonina, en Virgil Ani va ser professor visitant a les universitats de Lleida (1993-1995), Girona (1993-1994) i a la Ramon Llull (en períodes discontinus), així com professor col·laborador de la citada universitat ilerdenca (1995-1999).

Us parlava de fascinació: d'aquella primera classe de setembre de 1996, en recordo la tossa del professor Ani (no en va, de jove havia jugat a rugbi) i, sobretot, aquella personalíssima veu greu de dicció impecable que modulava com millor li convenia.³ Tota pedra fa paret i de ben segur que haver estat escolanet o haver format part de la coral de l'institut van ajudar-lo a perfeccionar una tècnica vocal que, més tard, li permetria fer de locutor dels butlletins informatius en italià de Ràdio Romania Internacional i, durant l'any 1963, d'un curs de llengua romanesa a Ràdio Bucarest Internacional. Imagineu-vos, doncs, que el primer dia de classe se us acosta un robust professor que, amb una veu similar a aquella amb què Déu devia apostrofar Adam («Adam, què has fet?»), us etziba si heu llegit un gran clàssic de la literatura pluriversal (per dir-ho amb un dels seus adjectius preferits). Nosaltres, pobres passerells, no gosàvem respondre-li que encara no n'havíem tingut ocasió i, quan algú va fer el cor fort i li ho va dir, el professor Ani, amb aquell franc somriure tan característic, ens va confessar que ens envejava perquè ens esperaven uns plaers de què ell ja havia gaudit i que no podria repetir mai més amb la intensitat de la primera lectura.

A propòsit de lectures, Sant Agustí d'Hipona (s. iv-v dC) detalla a les *Confessiones* el moment, per a ell abracadabrant, en què va advertir com Sant Ambrosi llegia un llibre amb un lleuger moviment de llavis però sense emetre cap so; i és que a l'època, i fins a molts segles després, *legere* significava 'llegir en veu alta', encara que es tractés d'una lectura en solitud. En Virgil adorava llegir i publicar en sentit etimològic, és a dir, presentar textos de viva veu davant d'un públic; seria impossible llistar totes les lectures en què va participar tant a Romania o a Itàlia com a Catalunya; aquí, ho va fer convidat per entitats i associacions com la UNESCO, l'ASOCROM (Associació Romanesa de Catalunya), la Fundació Palau, la Fundació Catalunya-Amèrica, la Fundació Jaume

2. Per a d'altres detalls, vegeu la pàgina que li dedica la Viquipèdia: <https://ca.wikipedia.org/wiki/Virgil_Ani>.

3. Si en voleu gaudir, recupereu el primer capítol de «Sal, pebre i enyorança» (8 d'octubre de 2002), que el programa *Karakia* va dedicar a la comunitat romanesa de Catalunya; concretament, del minut 14:41 al 17:46.

<<https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/karakia/sal-pebre-i-enyoranca-1-comunitat-romanesa/video/188701282/>>.

Bofill, l’Istituto Italiano di Cultura de Barcelona o l’Ateneu Universitari Sant Pacià, per citar-ne només algunes. I no cal dir que, en el marc de la seva estimada Universitat de Barcelona, participava ben volenterós en tota mena d’iniciatives, com ara la Recitació internacional de la *Illiada* (22 de març de 2019), en què va declamar, gairebé de memòria, els primers cinquanta versos de la cèlebre traducció romanesa de George Murnu. A l’hora d’escollir els protagonistes de les seves “publicacions” orals, basti esmentar clàssics de la literatura italiana com Dante, Petrarca, Ariosto, Carducci, Leopardi o Foscolo, o de la literatura romanesa com Mihai Eminescu, Ion Creangă, Anton Pann o Marin Sorescu. Precisament en una lectura de Sorescu a la Facultat de Filosofia de la Universitat Ramon Llull en Virgil va obrar un petit miracle: en el públic present a tots els actes culturals que organitzava aquella universitat no hi faltava mai una venerable senyora que, amb precisió suïssa, al cap de mitja hora s’aixecava i marxava; aquell cop, però, no només va resistir fins al final de la lectura sinó que va aplaudir i tot. Al fil d’això, em ve present el desenllaç de nombroses lectures, quan diverses persones del públic s’acostaven per felicitar en Virgil; llavors, amb la seva discreció proverbial, atribuïa tot el mèrit a la qualitat del text que ell s’havia limitat a recitar. En aquesta afirmació, hi ha un bri de veritat, *ma non troppa*: a principis del segle XXI, el professor Ani impartia les classes (a les quals, dit sigui de passada, mai no hi faltava per cap motiu) sense l’habitual suport tecnològic (res d’ordinadors ni internet); la lliçó encaterinava gràcies a la força del tema, però, sobretot, a l’habilitat de l’orador, que, amb l’únic suport d’un guix (o retolador), una pissarra i l’original del text a comentar (que, en un hàbit d’estalvi adquirit en èpoques de més privacions, ens repartia escrit a màquina per duplicat en un mateix full que calia esquinçar pel mig i compartir entre dos alumnes), arrodonia qualsevol argument amb refranys, citacions literàries, anècdotes, etc. En aquestes exhibicions d’erudició i improvisació, hi devia influir tant la ment analítica de l’expert jugador d’escacs que era com el record del brillant professor Tudor Vianu, els cursos del qual culminaven amb un examen oral on calia posar en solfa assumptes tan vasts com “el cavall a la literatura”; en la raonada dissertació de l’alumne Virgil Ani, hi van aparèixer des de Xant, el cavall parlant d’Aquilles, a aquella radiografia d’un sospir anomenada Rocinante, passant pel cavall *năzdrăvan* [‘prodigiós’] que acompanyava, i aconsellava, el protagonista dels *basme* [‘contes de fades’] romanesos.

* * *

Quan l’any 1992 en Virgil va arribar a la Universitat de Barcelona, el precedia la fama de ser un eminent [dǎntistǎ], circumstància que va originar que més d’un es preguntés què hi pintava un odontòleg a la Facultat de Filologia. La seva passió per Dante havia sorgit quaranta anys abans, durant els estudis d’italià a la Universitat de Bucarest, gràcies a uns versos gargotejats a la paret d’una aula; es tractava de la significativa *terzina* de la *Divina Comèdia* (*Infern*, Cant XXVI, vv. 118-120; n’adjunto la versió sagarriana) en què Ulisses esperona els seus companys a anar *plus ultra*:⁴

Considerate la vostra semenza:
fatti non foste a viver come bruti,
ma per seguir virtute e canoscenza.

Considereu si us plau vostra sement:
no sou pas bèsties, i heu d’omplir la vida
amb la virtut i amb el coneixement.

4. Curiosament, Laura Borràs, que havia compartit passadís amb el nostre homenatjat, dedica «A Virgil Ani, por nuestras charlas “dantescas”» un article sobre «El *folle volo* de Ulises en la *Commedia* de Dante» (p. 375-387), dins del volum MÁRQUEZ GUERRERO, Miguel Ángel *et alii* (coord.) (2000): *El retrato literario, tempestades y naufragios, escritura y reelaboración*. Huelva: Universidad de Huelva.

Durant les vacances de Nadal, es va procurar una edició original de la *Divina Comèdia* i va aprofitar l'escalforeta de la biblioteca de rus per anar-ne denudant, amb l'ajuda d'un diccionari, cadascun dels 14.233 versos, en un esforç ingent que li va permetre aprendre's de cor l'obra mestra de Dante,⁵ com tants d'altres poemes italians i romanesos que formaven part del seu inesgotable bagatge memorístic. El fruit de les llargues hores d'estudi li va consentir d'aprehendre la *Divina Comèdia* fins al punt de començar a dirigir una *Lectura Dantis* setmanal, que va mantenir sense interrupció del 1965 al 1991 a la Universitat Popular de Bucarest. Val a dir que participar en aquest tipus de seminaris en un país sotmès a una dictadura comunista resultava extremament significatiu, i alhora alliberador, ja que els assistents identificaven fàcilment l'infern que els tocava viure cada dia amb certs passatges esborronadors del poema dantesc; a tall anecdòtic, penseu que el Virgil s'havia de dur de casa una bombeta, que col·locava amb tota cura a l'aplic de l'aula abans de la trobada i desenroscava gelosament al final de cada sessió. L'amor per Dante el va esperar, l'any 1990, a fundar la Societat Dante Alighieri de Romania, de la qual va ser president electe. Quan es va establir a Catalunya, va impartir *Lectura Dantis* a universitats com la de Lleida, la de Girona o la Ramon Llull, i a d'altres centres de prestigi com l'Istituto Italiano di Cultura de Barcelona. En el cas de la Universitat de Barcelona, la va mantenir cada dilluns a la tarda del període lectiu des de l'any 1992 fins al 23 de maig de 2022. Jo, ja em perdonareu la franquesa, no me'n sé avenir: quants professors podríem trobar al llarg de la història que hagin mantingut (en el seu cas, a més, en seus acadèmiques de dos països diferents) un curs gratuït i obert a tothom (no parlo necessàriament de la *Lectura Dantis*) durant 58 anys ininterrompudament!? Per sortir-se'n, a part de saviesa, convenia posseir un altruisme propi d'escadussers personatges bíblics; segons una de les màximes del Virgil, tots tenim el deure moral d'ajudar, evidentment de franc (ell considerava que, si hi havia diners pel mig, les relacions humanes s'enrarien), aquell que volia aprofundir en un tema que nosaltres dominàvem. Per aquest motiu, més enllà de la longeva *Lectura Dantis*, a la Universitat de Barcelona també va impartir cada dimecres a la tarda, durant el període acadèmic, i al llarg de gairebé 30 anys, el curs *Romanès per a oients*, que esdevenia un espai de trobada i intercanvi cultural per als interessats en la llengua i la cultura romaneses.⁶ Aquests cursos, així com totes les activitats de cara al públic en què participava, no feien sinó palesar una frase de Mateiu Ion Caragiale que el Virgil m'havia esmentat més d'un cop: *În fața Frumosului singurăteea devine apăsătoare* ['Davant del Bell la solitud esdevé aclaparadora']; en efecte, quan a les nostres lectures espigolem troballes delicioses, com ens podem veure amb cor de guardar-nos-les i no compartir-les amb ningú més?

Abans esmentava el 23 de maig de 2022 com a data antològica en què, després de 58 anys, el president de la Societat Dante Alighieri de Romania, Virgil Ani, va dirigir la darrera *Lectura Dantis*. El nostre dantista de capçalera afluïa ben sovint a un article de Leonardo Sciascia publicat al *Corriere della sera*;⁷ l'escriptor sicilià hi afirmava que alguns llibres valen com una biblioteca sencera, de manera que els podries anar rellegint tota la vida sense arribar-los a esgotar mai. De fet, la lectura dels tres càntics de la *Divina Comèdia*, amb una trobada setmanal durant els semestres lectius, acostumava a allargar-se tres anys. Calculeu, doncs, en gairebé seixanta anys de *Lectura Dantis*, quantes vegades en Virgil la devia haver llegit i comentat del dret i del revés. Penso, igualment, en tants "divins" i "divines" (com ell anomenava els assistents al seminari) que, un cop aca-

5. Aquesta anècdota apareix a l'entrevista que Txell Bonet li va realitzar per al diari *Ara* (28 d'agost de 2021). S'hi inclou, igualment, una entranyable fotografia en què el professor Virgil Ani, amb tots els versos de la *Divina Comèdia* al darrere, s'acompanya de la gateta Ronsi.

6. El fragment del programa *Karakia* esmentat a la nota 3 correspon, precisament, a aquest curs.

7. Es tracta de «Rileggere le *Anime morte*, pensando all'Italia», publicat en portada al *Corriere della sera* el 15 d'agost de 1981.

bat el cicle, ja frisaven per iniciar-ne una nova lectura. Si els humans canviem constantment, i, per tant, no percebem de la mateixa manera una realitat en un moment o un altre de la nostra existència, l'obra mestra de Dante també evoluciona, com palesa el fet que Boccaccio (el primer a realitzar una *Lectura Dantis*) volgués subratllar-ne el gran valor espiritual tot afegint al títol original, *Commedia*, l'adjectiu *divina*, la *Divina Commedia*; un títol que en Virgil proposava reblar amb un segon adjectiu: la *Perpetua Divina Commedia*. Aquella darrera *Lectura Dantis* del 23 de maig es va aturar al vers 67 del vint-i-setè cant del Purgatori: *E di pochi scaglion levammo i saggi* ['I de pocs esglaons férem assaig']; ens trobem en un moment en què Dante i Virgil(i) no poden seguir la marxa perquè s'acosta una nit que menarà els dos *saggi* ['savis'] a un son profund, com el d'Ulisses abans d'arribar al darrer port.

* * *

Si encara no us n'heu fet el càrrec, us ho diré ben clar i català: el Virgil Ani és un professor irrepetible. Deveu haver observat que no m'hi he referit en cap moment com a "Dr. Ani". Un cop llicenciat, i amb la il·lusió d'esdevenir docent entre cella i cella, li va arribar el moment d'afrontar la tesi doctoral; després de barrinar-hi llargament, va adreçar a la Secció de Filologia Italiana de la Universitat de Bucarest una proposta sobre l'obra de Petrarca, que va ser refusada a l'acte amb l'excusa que, sobre Petrarca, ja s'havia escrit prou i massa. Us imagineu que algú de nosaltres volgués tractar algun aspecte de l'obra de Ramon Llull, Cervantes o Shakespeare, per citar només tres patums, i no se'ns permetés per excés de bibliografia?! Malauradament, es va tornar a demostrar la validesa d'aquell vers eminesquià que el Virgil tenia sempre a flor de llavis: *În multe forme apare a vieții trista taină* ['De moltes formes apareix el trist misteri de la vida']; la trista conseqüència de la barrabassada acadèmica va ser l'abandonament definitiu del camí doctoral. Avui en dia, qualsevol llicenciat que pretengui entrar en el sisífic engranatge acadèmic no només tindrà clar que ha de llegir la tesi al més aviat possible, sinó que li convé publicar pel broc gros en les tan gruades revistes indexades. En els vint-i-sis anys que he compartit experiències amb el Virgil, he anat elaborant l'elenc complet dels articles que va publicar en aquest tipus de revistes: cap ni un (almenys, que jo sàpiga). Com s'entén un professor no doctor i sense cap article "d'impacte"? Perquè, gràcies a Déu, uns comptes fa l'ase i uns altres el tragner: al meu entendre, les seves publicacions resulten molt més "impactants", ja que maldaven per donar a conèixer una llengua i una cultura en d'altres llengües i cultures; en aquest sentit, va participar en l'elaboració de diccionaris,⁸ de guies de conversa,⁹ de manuals;¹⁰ i, sobretot, sota l'ègida de Sant Jeroni, de traduccions, tant del català al romanès¹¹

8. FAÇON, Nina et alii (1967): *Dicționar român – italian*. București: Editura Științifică; ANI, Virgil (1972): *Dicționar de buzunar italian – român*. București: Editura Științifică; o FONTANA, Joan / LUPU, Cătălina / ANI, Virgil (2011): *Dicționar Pocket Român – Spaniol / Español - Rumano*. Barcelona: Herder.

9. ANI, Virgil (1968): *Ghid de conversație român – italian*. București: Editura Științifică; ANI, Virgil (1971): *Guida di conversazione italiano-romena*. București: Editura Științifică; o FONTANA, Joan / ANI, Virgil, responsables de la part romanesa de la *Collecció de guies de conversa universitària*. Barcelona: Serveis Lingüístics de la Universitat de Barcelona, recurs en línia disponible a <<https://www.ub.edu/guia-conversa/index.php>>.

10. LAMUELA, Xavier, amb la col·laboració d'ANI, Virgil (2005): *El romanès*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

11. Vegeu, pel que fa a Mercè Rodoreda, els contes *Acel zid, acea mimosă* ['Aquella paret, aquella mimosa'] (p. 1-4) i *Găina* ['La gallina de Guinea'] (p. 4-8), inclòsos a *Meandre. Proză universală contemporană* (1988). București: Astra; el conte *Amor* (p. 128-130), de la mateixa autora, al recull de prosa satírica *Se căsătoresc dovreceii* (1984). Brașov: Astra; o la traducció del cant *Escalibor* d'Alexandre de Riquer al volum homònim a cura de CERDÀ, Maria Àngela / PRAT, Montserrat / ZARANDONA, Juan Miguel; publicat per SIAL Ediciones a Madrid el 2014 (p. 188-193).

com del romanès al català,¹² àmbit en què destaca l'única traducció d'un llibre en romanès del filòsof Emil Cioran a la nostra llengua.¹³ Sens dubte, aquesta dilatada, i sempre altruista, dedicació traductològica va resultar fonamental a l'hora de concedir-li, l'any 2019, la Creu de Sant Jordi¹⁴ «Per la seva valuosa tasca d'agermanament entre la cultura catalana i la romanesa».

Reprement el fil de les traduccions, Jordi Llovet va qualificar d'"obrador"¹⁵ les sessions traductològiques que, des de la introducció dels cursos oficials de romanès l'any 1994, es realitzaven al Departament de Filologia Romànica un cop per setmana, a vegades en diversos grups i sempre sota la batuta de Virgil Ani. Aquest obrador permetia quelcom impensable en la societat actual: la traducció ideal en grup i no a preu fet, és a dir, sense cap termini de lliurament preestablert.¹⁶ Convé aclarir que aquesta activitat es desenvolupava en el marc de la Societat romanesa-catalana Ramon Llull, que havia fundat ell mateix el 1991 (i de la qual era president electe) amb la participació dels alumnes que assistien als cursos de llengua i cultura catalanes introduïts per iniciativa de Iorgu Iordan i Alexandru Niculescu el 1978 a la Universitat de Bucarest, i que van impartir Liliana Macarie, investigadora de l'Institut de Lingüística "Iorgu Iordan – Al. Rosetti", i Francesca Ragolta, llicenciada en Filologia Romànica a la Universitat de Barcelona. Tot plegat s'originà en la trobada casual que tingué lloc a Siena, l'estiu de 1969, entre Francesca Ragolta i Virgil Ani, el qual, amb trenta-cinc anys, era la primera vegada que trepitjava sòl italià, país que visitaria moltes vegades més cridat a impartir conferències en ciutats com Adria, Arpino, Brescia, Codigoro, Ferrara, Padova, Potenza, Roma o Rovigo. En aquella ocasió, hi havia anat a estudiar gràcies a una beca amb què se li premiaven els serveis de traductor i guia per Romania que havia realitzat per a diverses personalitats italianes. *Quid non sentit amor?* L'any següent, ja a Romania, la Francesca i el Virgil es van casar, i ella va decidir quedar-se a Bucarest, on tindrien tres fills (el Ioan, la Smaranda i la Maria), i hi romandria fins a poc abans de la revolució de 1989. Dos anys després, el Virgil, que va mantenir sempre la nacionalitat romanesa, es reuniria definitivament amb la seva esposa i fills a Barcelona.

* * *

L'any 1999 la barcelonina Galeria Montcada va organitzar una exposició sobre els *Poemes de l'alquimista* de Josep Palau i Fabre; quan vaig apuntar a en Virgil que en un dels plafons s'exhibia la icònica poesia *La sabata*, de seguida la va traduir al romanès i em va pregar que la fes arribar al poeta amb el present d'unes quantes poesies de Marin Sorescu, que justament era l'autor en la traducció del qual ens havíem embrancat. Amb data 19 de març del 2000, Palau i Fabre ens responia gentilment mitjançant dues cartes, una adreçada al missatger i una segona al Virgil, en la qual, a propòsit de les poesies de Sorescu, ens oferia la següent reflexió: «El seu desencant mordaç i un

12. Vegeu les traduccions de Virgil Ani, Joan Fontana, Joan-Maria Jaime i Àlex Pérez de l'assaig de Mircea Eliade *Invitació al ridícul*, publicat el 1998 al número 0 de *Funàmbula. Revista interdisciplinària* (p. 10-14), reeditat el mateix any al número 1 (p. 8-11); de set poesies de Marin Sorescu (p. 51-61) al número 2 (1999) de l'esmentada revista; o també la traducció, a càrrec de Virgil Ani, Gemma Cervera, Joan-Maria Jaime i Joan Lloret, de les *Observacions de sentit comú sobre la cultura* de Mihai Ralea, editades al número V (2003/1) de la revista *Comprendre* (p. 81-87).

13. CIORAN, Emil (2017): *El crepuscle dels pensaments* (traducció de Joan Fontana, Virgil Ani, Gemma Cervera, Teresa Suñol i Federico Ferreres). Barcelona: Viena.

14. Per a un simpatitzant del Barça (i, en primer terme, del Ràpid de Bucarest) com en Virgil, no fou gratuït que aquell mateix any el futbolista Lionel Messi rebés el mateix guardó.

15. Vegeu l'article «El pessimisme de Cioran», publicat a *El País* el 7 de juliol de 2017.

16. Algunes de les persones que van passar per l'obrador, en ordre alfabètic, són: Gemma Cervera, Josep Del Río, Federico Ferreres, Joan Fontana, Joan-Maria Jaime, Joan Lloret, Àlex Pérez o Teresa Suñol; als quals cal afegir diversos professors de la Secció de Romàniques que, puntualment, i per a sort nostra, també hi ficaven cullerada: Maria-Reina Bastardas, Victòria Cirlet, José Enrique Gargallo, Anna Maria Mussons, Isabel de Riquer o Meritxell Simó.

poc irònic està molt lluny de mi. Soc —a desgrat de tots els malastres que m’ha tocat de viure i de veure— un hereu de l’optimisme maragallà i de Salvat-Papasseit».

Eternal activity without action; així era Coleridge segons el també poeta Robert Southey. Quan vaig llegir aquesta definició per primer cop, vaig considerar que també al Virgil aniria com l’anell al dit: no parava de tenir idees, no deixava mai de traduir (en el marc de l’obrador universitari o bé a casa amb la Francesca), es desviava per ajudar tothom qui podia i, durant els darrers anys, fins i tot havia creat un *mailing* amb tot tipus d’amics, coneguts i saludats a qui adelitava regularment amb versos de Dante, aforismes de Cioran o refranys, en tantes varietats lingüístiques com era capaç d’espigolar; i, tanmateix, no em puc deseixir de la recança de pensar que molts aspectes, massa, han caigut en l’oblit, com l’anterior autoretrat del poeta català que faria les delícies de qualsevol estudiós de l’obra palaufabriana. Us en donaré un altre exemple: l’estiu de 2023, remenant els llibres de can Ani-Ragolta, a l’esquerra de l’Eixample, hi vaig reconèixer el llom de la *Miscel·lània Gabriel Oliver Coll*;¹⁷ en sec, vaig recordar que un dia m’havia apuntat molt de passada que li havia agradat especialment l’article d’Isabel de Riquer «Relíquies que no arribaren mai als reis catalans» i que convindria traduir-lo al romanès; sabeu què vaig ensopegar dins del volum? Cinc fulls manuscrits, curiosament doblegats, que contenien, per davant i per darrere, l’anunciada traducció al romanès; una traducció que, com tantes d’altres “activitats”, romandrà sense “acció”. Per desgràcia, no disposarem mai de cap document que ens detalli el viatge per Romania amb el polític Enrico Berlinguer o amb l’antropòleg Ernesto de Martino, a qui el Virgil acompanyava en qualitat d’interpret; no llegirem mai les vivències compartides amb l’historiador Florin Constantiniu (company de classe a l’institut), amb el reconegut poeta Nichita Stănescu o amb el lingüista Dan Munteanu (ambdós, col·legues de Facultat); ni tampoc sabrem com s’ho manegaven ell i Ion Petru Culiuanu, l’alumne avantatjat de Mircea Eliade, quan a Perusa [*Perugia*] van haver de compartir dues habitacions, amb la particularitat que, per accedir a la segona, abans calia travessar la primera (ves per on, la mateixa situació amb què es trobà Machado durant la seva estada a Sòria). Per no parlar de joiells dialèctics, com aquella vegada que, al Pati Montserrat Roig de la Facultat de Filologia i Comunicació, en Virgil apuntava al professor Basilio Losada que, sota la dictadura, un home intel·ligent només podia parlar si es feia passar per babau, i l’eminent gallec li responia que, si bé en democràcia un home intel·ligent tenia tota la llibertat per parlar, el resultat acabava sent el mateix, perquè ningú no se l’escoltava.

* * *

El Venosí (Horaci) proclamava orgullós, en al·lusió a la seva obra, *Exegi monumentum aere perennius* [‘He bastit un monument més perenne que el bronze’]. El monument que el Virgil bastí al llarg de la seva vida és encisador, inimitable, però terriblement fràgil, perquè es compon de paraules; paraules com les d’Ulisses, que, segons el Cec de Quios (Homer), eren lleugeres i insospitadament denses, com flocs de neu hivernal. A semblança d’aquestes volves, els pensaments de qui ens recordi se’ns dipositaran dolçament a sobre: *M-or troieni cu drag / aduceri aminte* [‘Em sebolliran amorosament com la neu / records’]; immortals versos de *Luceafărul poeziei românești* [‘L’estel de la poesia romanesa’, és a dir, Eminescu], una antonomàsia més de tantes com agradava colleccionar al meu estimat Diví Mentor.

Joan FONTANA I TOUS
Universitat de Barcelona

17. Publicada el 2008 a Barcelona per PPU (Promociones y Publicaciones Universitarias).